

Jarosław WINIARSKI*

NOWY MODEL ZARZĄDZANIA DZIAŁALNOŚCIĄ INNOWACYJNO-WYNAŁAZCZĄ W RESORCIE OBRONY NARODOWEJ

Istotnym elementem zarządzania wiedzą w resorcie obrony narodowej jest zarządzanie działalnością innowacyjno-wynalazczą, obejmującą nie tylko wynalazki, ale również projekty racjonalizatorskie, powstające w wyniku działalności racjonalizatorskiej.

W ustawie Prawo własności przemysłowej¹ projekty racjonalizatorskie zakwalifikowano do kategorii projektów wynalazczych, wzorem obowiązujących wcześniej regulacji, i wymieniono obok wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych i topografii układów scalonych. Nie podlegają one jednak takiej ochronie prawnej, jak wszystkie pozostałe projektów wynalazczych - nie są chronione prawami wyłącznymi udzielanymi przez Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej. Zagadnienie projektów racjonalizatorskich, przy braku definicji ustawowej, uregulowane zostało jedynie ramowo i ograniczone do ustanowienia zasad generalnych, regulacje szczegółowe pozostawiając szeroko rozumianym „przedsiębiorcom”.

Niniejszy artykuł stanowi próbę systemowej oceny składowej zarządzania wiedzą w resorcie obrony narodowej, jaką jest zarządzanie działalnością wynalazczą i racjonalizatorską oraz przedstawia propozycję zmian zmierzających do optymalizacji tego procesu.

Słowa kluczowe: zarządzanie wiedzą, działalność racjonalizatorska, własność przemysłowa, racjonalizatorstwo w wojsku, wynalazczość w wojsku

WPROWADZENIE

W roku 2008, z uwagi na dezaktualizację wielu zapisów dotychczas obowiązującej decyzji nr 218/MON² oraz konieczność dostosowania regulaminu działalności

---

* ppłk mgr inż. Jarosław WINIARSKI – Departament Nauki i Szkolnictwa Wojskowego Ministerstwa Obrony Narodowej

¹ Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej, Dz. U. z 2003 r. nr 119, poz. 1117 z późn. zm.

² Decyzja Nr 218/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 lipca 2002 r. w sprawie działalności racjonalizatorskiej w resorcie obrony narodowej, Dz. Urz. MON Nr 14, poz. 146 i z 2004 r. Nr 14, poz. 116.

racjonalizatorskiej do aktualnej struktury organizacyjnej, a zwłaszcza zadań resortu obrony narodowej, wprowadzonych do regulaminu organizacyjnego MON³, zaistniała pilna konieczność uregulowania tej problematyki w resorcie obrony narodowej. W związku z tym, w kwietniu 2008 roku, Minister Obrony Narodowej podpisał decyzję nr 161/MON⁴, modyfikującą istniejące rozwiązania systemowe w tym obszarze. Najistotniejsze zmiany, w stosunku do dotychczas obowiązującej decyzji, obejmują także cały cykl życia projektów racjonalizatorskich:

- zmodyfikowano tryb zgłaszania projektów, rozszerzając go o uzasadnienie celowości realizacji projektu, zawierające analizę SWOT i dodanie oświadczenia twórców o niezgłoszeniu projektu w innej instytucji oraz o przekazaniu majątkowych praw autorskich podmiotowi przyjmującemu projekt do wdrożenia i rozpowszechnienia;
- ujednolicono tryb sporządzania opinii (ekspertyz) oraz wydawania postanowień w sprawie projektów racjonalizatorskich;
- uregulowano sprawę wynagradzania za projekty racjonalizatorskie, urealniając wartości przedstawione w tabelach obliczania wysokości wynagrodzenia;
- zmodyfikowano zasady finansowania działalności racjonalizatorskiej, poprzez włączenie do nich, poza wynagrodzeniami dla twórców i nagrodami dla zwycięzców konkursów racjonalizatorskich, także kosztów opinii/ekspertyz, wdrażania i rozpowszechniania projektów, szkoleń oraz nagród dla organizatorów działalności racjonalizatorskiej (nieetatowych inspektorów) i osób współuczestniczących we wdrażaniu projektów. Ponadto, zobowiązano również dowódców jednostek wojskowych do zgłaszania we właściwym terminie potrzeb finansowych w zakresie działalności racjonalizatorskiej do dowódców jednostek nadrzędnych.

STAN AKTUALNY

Z podsumowania działalności racjonalizatorskiej po pierwszym roku jej funkcjonowania w nowych uwarunkowaniach organizacyjno-prawnych wynika, że cieszy się ona stosunkowo dużym zainteresowaniem – na 520 złożonych wniosków racjonalizatorskich wdrożono 429 projektów. Tabelaryczne podsumowanie działalności racjonalizatorskiej i wynalazczej w resorcie obrony narodowej przedstawiono w Tabeli 1.

Przyjęte do zastosowania projekty dotyczyły w głównej mierze organizacji szkolenia, techniki, uzbrojenia, doskonalenia systemów dowodzenia, działalności operacyjnej, wsparcia logistycznego, ochrony środowiska, modernizacji sprzętu i wydłużenia reśursów międzyremontowych, poprawy warunków służby i pracy.

ANALIZA ZAGROŻEŃ

Analiza funkcjonowania działalności racjonalizatorskiej w pierwszym roku obowiązywania aktualnej decyzji MON wskazuje, że obecny system posiada pewne

---

³ Zarządzenie Nr 11/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 kwietnia 2008 r. zmieniające zarządzenie w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Obrony Narodowej, Dz. Urz. MON Nr 8, poz. 85.

⁴ Decyzja Nr 161/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 9 kwietnia 2008 r. w sprawie działalności racjonalizatorskiej w resorcie obrony narodowej, Dz. Urz. MON Nr 7, poz. 80 i Nr 13, poz. 172.

niedoskonałości, determinujące potrzebę wprowadzenia zmian. Wprawdzie liczba zgłoszonych wniosków i wdrożonych projektów jest znaczna, to brak jest danych dotyczących jakości przyjętych rozwiązań oraz sposobów ich wykorzystania, zwłaszcza po upływie pewnego czasu od ich wdrożenia. Ponadto, istnieją realne zagrożenia związane z możliwością nieuczciwego postępowania przez twórców. Niewykluczone są również sytuacje, w których twórca zgłosi w jednostce wojskowej jako projekt racjonalizatorski rozwiązanie opracowane w ramach obowiązków służbowych, rozwiązanie już funkcjonujące w Siłach Zbrojnych (np. wdrożone z wykorzystaniem procedur pozyskiwania nowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego). W przypadku takich zagrożeń, aktualny regulamin działalności racjonalizatorskiej nie zapewnia właściwych mechanizmów umożliwiających ich kontrolowanie i zapobieganie.

Tabela 1. Podsumowanie działalności racjonalizatorskiej w 2008 r.

	DMW	DWL	DSP	IWsp SZ	DO	DGW	RAZEM
Rozwiązania zgłoszone	102	242	25	132	-	19	520
Projekty przyjęte do wdrożenia	85	204	25	117	1	17	449
Projekty wdrożone	66	203	25	117	1	17	429
Koszty [tys. zł]	205,3	149,8	32,6	185,5	8,8	26,7	608,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Sekretariatów Komisji ds. Działalności Racjonalizatorskiej

Kolejną istotną słabą stroną regulacji jest brak spójności z przepisami resortowymi dotyczącymi pozyskiwania nowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego (w tym oprogramowania)⁵, co stwarza możliwości wdrożenia, z pominięciem Rady Uzbrojenia, Biura Analiz Rynku Uzbrojenia i innych instytucji, sprzętu nie ujętego w Planach Modernizacji Technicznej, dla którego nie opracowano Wymagań Operacyjnych, Wstępnych Założeń Taktyczno-Technicznych ani Wymagań Taktyczno-Technicznych.

Ponadto, zastrzeżenia budzić może również sam tryb wprowadzenia w resorcie decyzji nr 161/MON. Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy Prawo własności przemysłowej, przedsiębiorcy mogą przewidzieć przyjmowanie projektów racjonalizatorskich na warunkach określonych w ustalonym przez siebie regulaminie racjonalizacji. Regulaminy dotyczące racjonalizacji w danej jednostce mogą być również ustalane przez osoby prowadzące działalność inną niż gospodarcza, a także przez jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, gdyż przepisy ustawy Prawo własności przemysłowej, dotyczące przedsiębiorców stosuje się do nich odpowiednio (art. 3 ust. 2). Na tej podstawie wydana została decyzja Nr 161/MON. Jednakże należy podkreślić, iż resort obrony narodowej nie jest jednostką organizacyjną, lecz zbiorem takich jednostek. Zasady działalności racjonalizatorskiej powinny być zatem, zgodnie z upoważnieniem ustawowym, określane w poszczególnych jednostkach organizacyjnych resortu, w zależności od faktycznych potrzeb. Zakres podmiotowy powinien uwzględniać art. 84 ust.

⁵ Decyzja nr 101/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 kwietnia 2009 r. w sprawie wprowadzenia procedury pozyskania nowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz procedury pozyskania nowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego w ramach pilnej potrzeby operacyjnej, Dz. Urz. MON Nr 6, poz. 76.

1 pkt 1 ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych⁶, zgodnie z którym żołnierzom zawodowym mogą być przyznawane nagrody - w szczególności w związku z przejawianiem inicjatywy w służbie, albo wykonywaniem zadań służbowych wymagających szczególnie dużego nakładu pracy, w tym poza określonym czasem służby, w skróconych terminach lub warunkach szczególnie utrudnionych. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie warunków i trybu przyznawania nagród i zapomóg żołnierzom zawodowym⁷ przewiduje w § 2 ust. 2, że żołnierzowi zawodowemu można również przyznać nagrodę za wykonywanie zadań wykraczających poza zwykłe obowiązki służbowe. W przypadku zgłoszenia projektu racjonalizatorskiego, może zatem wystąpić taka sytuacja, w której twórca otrzyma, poza uposażeniem, także wynagrodzenie za wdrożenie projektu oraz nagrodę finansową.

Również analiza dotycząca przepisów normujących działalność racjonalizatorską w innych resortach, w szczególności w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (Policja, Straż Graniczna, Państwowa Straż Pożarna) pozwala na sformułowanie wniosku, że sfera ta nie jest uregulowana na szczeblach centralnych. Podejmowane są natomiast próby regulacji na szczeblu poszczególnych jednostek, na przykład w Policji – na szczeblu Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego, czy Wyższej Szkoły Policji.

REKOMENDACJE

W celu wyeliminowania przedstawionych powyżej słabych stron i zagrożeń obecnie obowiązujących uregulowań należy uchylić w całości decyzję nr 161/MON i wprowadzić nową regulację, uwzględniającą całokształt działalności wynalazczej, zdefiniowanej w ustawie Prawo własności przemysłowej⁸ (PWP). Należy przy tym podkreślić, że rezygnacja z decyzji nr 161/MON nie oznacza jednocześnie rezygnacji z działalności racjonalizatorskiej i innowacyjnej. Przyczyni się natomiast do urealnienia dotychczas funkcjonujących struktur, poprzez umożliwienie właściwym przełożonym (o ile zidentyfikują taką potrzebę) stworzenia własnych regulaminów działalności racjonalizatorskiej i ewentualnie struktur etatowych, bądź nieetatowych. Postępowanie takie będzie korzystne nie tylko dla resortu (ponieważ pozwoli na dostosowanie do upoważnienia ustawowego, zaś procedura wdrożenia uzbrojenia i sprzętu wojskowego będzie przejrzysta i kompatybilna z innymi przepisami resortowymi), ale także dla twórców (zapewni ochronę prawną rozwiązań) i przyczyni się do zminimalizowania ryzyka nieuczciwego postępowania.

POSTĘPOWANIE Z PROJEKTAMI WYNAŁAZCZYMI

Działalność racjonalizatorska stanowi część ogólniejszej dziedziny twórczości, jaką jest twórczość wynalazcza, w wyniku której powstają intelektualne dobra niematerialne będące przedmiotem tzw. własności przemysłowej i intelektualnej. Wbrew sugestii płynącej z art. 7 ustawy Prawo własności przemysłowej (PWP), organizacji spraw racjonalizacji nie należy oddzielać od wynalazczości i pozostałych form twórczości

⁶ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, Dz.U. Nr 179, poz. 1750, z późn. zm.

⁷ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 5 października 2005 r. w sprawie warunków i trybu przyznawania nagród i zapomóg żołnierzom zawodowym, Dz.U. Nr 206, poz. 1718.

⁸ Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej, Dz. U. z 2003 r. nr 119, poz. 1117 z późn. zm.

intelektualnej. Oznacza to, że działalność racjonalizatorska winna być składową szerszej regulacji i zależeć od przyjętego w resorcie modelu zarządzania własnością przemysłową i intelektualną. W tym zaś zakresie możliwe są trzy podstawowe modele (poza sytuacją, kiedy działalność ta jest ignorowana)⁹:

- samodzielne zarządzanie tym rodzajem działalności (utworzeniu komisji ds. wynalazczości i racjonalizacji);
- ograniczenie zarządzania własnością przemysłową i intelektualną do ważniejszych innowacji (wynalazków, wzorów użytkowych i wzorów przemysłowych) i powierzenie ogółu spraw związanych z ich ochroną (patentową, jak i sądową) zewnętrznej jednostce wyspecjalizowanej w prowadzeniu tego rodzaju spraw, np. kancelarii rzecznikowskiej lub prawniczej;
- połączenie przedstawionych powyżej modeli w taki sposób, że we własnym zakresie zarządza się drobniejszymi wynikami wynalazczości pracowniczej, zaś sprawy ochrony poważniejszych innowacji oraz ich transferu zleca wyspecjalizowanym jednostkom. Kluczową rolę przy określaniu przydatności i znaczenia zgłoszonego rozwiązania odgrywać będą opinie merytoryczne, sporządzane na zlecenie komisji ds. działalności racjonalizatorskiej.

Problematyka organizacji i zarządzania działalnością racjonalizatorską obejmuje liczne zagadnienia ustrojowe i funkcjonalne, w tym dotyczące trybu postępowania z projektami racjonalizatorskimi, struktury i zadań komisji ds. działalności racjonalizatorskiej, stymulowania działalności innowacyjnej, wspierania twórców, oceny i wdrażania projektów oraz finansowania tej działalności.

Działalność innowacyjna jest na ogół podejmowana spontanicznie, jednakże rozwija się dużo lepiej, gdy jest odpowiednio stymulowana, a jej rezultaty doceniane, tak w wymiarze moralnym, jak i materialnym. Stymulowanie może polegać m. in. na ukierunkowaniu tematyki działalności racjonalizatorskiej, po określeniu potrzeb jednostki wynikających z analizy dokumentów techniczno-organizacyjnych, planów modernizacji i rozwoju, wniosków z odpraw, przeglądów stanowisk pracy, sprawozdań z wyjazdów, itp.¹⁰ Istotne znaczenie ma szeroka popularyzacja tematyki, która może być upowszechniana poprzez omawianie podczas odpraw, w formie biuletynów, publikowanie na stronie internetowej itp. Ponadto, znaczną rolę w rozwijaniu działalności innowacyjnej odgrywają konkursy i wystawy, zwiększające zainteresowanie tego typu działalnością i wprowadzające element rywalizacji i współzawodnictwa, a także stwarzając możliwość tematycznego sterowania procesami innowacyjnymi (konkursy tematyczne).

REGULAMIN DZIAŁALNOŚCI RACJONALIZATORSKIEJ

Podczas gdy działalność wynalazcza (z wyłączeniem działalności racjonalizatorskiej) uregulowana jest ustawą Prawo własności przemysłowej, to wszelkie kwestie dotyczące działalności racjonalizatorskiej w danej jednostce organizacyjnej resortu będą uwzględnione w regulaminie działalności racjonalizatorskiej właściwej jednostki. Dokument ten będzie obejmował, poza kwestiami *stricte* normatywnymi (np. prawo twór-

⁹ A. Szewc, K. Ziolo, M. Grzesiczak, *Umowy jako prawne narzędzie transferu technologii*, PARP, Warszawa 2005.

¹⁰ W. Kotarba, *Organizacja wynalazczości w przedsiębiorstwie (kompedium)*, Zrzeszenie WKTiR, Warszawa 1986.

ców do wynagrodzenia), również kwestie instrukcyjne, wskazujące właściwy sposób postępowania, np. w zakresie pożądanej treści umów, czy wzorów dokumentów. Zgodnie z ustawą, organem uprawnionym do wydania regulaminu jest „przedsiębiorca”. W praktyce oznacza to organ, do którego kompetencji należy wydawanie aktów zakładowych (zarządzeń organizacyjnych), np. dyrektor przedsiębiorstwa państwowego. W stosunku do resortu obrony narodowej organem takim jest dowódca jednostki wojskowej (lub równorzędny przełożony).

W szczególności, treść postanowień tych regulaminów stanowić powinno:

- określenie organów właściwych do wydawania postanowień w sprawach racjonalizacji, jak również unormowanie trybu wnoszenia odwołań od tych aktów lub zażaleń na nie;
- uregulowanie spraw związanych z organizacją i zakresem zadań sekretariatów komisji (etatowych lub nieetatowych) do spraw działalności racjonalizatorskiej;
- zdefiniowanie pojęcia (przedmiotu) projektów racjonalizatorskich;
- unormowanie problematyki zawierania umów w sprawach projektów racjonalizatorskich;
- regulacja poszczególnych faz postępowania ze zgłoszonym projektem (ocena, decyzja w sprawie przyjęcia, wdrożenie, rozpowszechnianie);
- unormowanie spraw związanych z własnością projektów;
- ustalenie zasad obliczania efektów korzystania z projektów racjonalizatorskich;
- problematyka praw i obowiązków twórców, w tym zwłaszcza określenie zasad ustalania i wypłacania wynagrodzeń za projekty racjonalizatorskie;
- określenie zasad wynagradzania za racjonalizację.

Obowiązująca aktualnie ustawa, podobnie jak ustawy innych państw oraz międzynarodowe konwencje patentowe¹¹, nie podaje definicji projektu racjonalizatorskiego, pozostawiając to w gestii organu wydającego regulamin działalności racjonalizatorskiej (art. 7 ust. PWP - przedsiębiorca określa co najmniej, jakie rozwiązania i przez kogo dokonane uznaje się w przedsiębiorstwie za projekty racjonalizatorskie). Nie oznacza to jednakże, że dowódca jednostki ma w tym względzie pełną swobodę. Prawne cechy projektu racjonalizatorskiego zostały bowiem określone w art. 7 ust. 2 PWP, który stanowi, że za projekt racjonalizatorski można uznać każde rozwiązanie nadające się do wykorzystania, niebędące wynalazkiem podlegającym opatentowaniu, wzorem użytkowym, wzorem przemysłowym lub topografią układu scalonego. Zatem projektem racjonalizatorskim może być tylko takie rozwiązanie, które nadaje się do wykorzystania, a jednocześnie nie jest wynalazkiem (*verba legis* „podlegającym opatentowaniu”), wzorem użytkowym, wzorem przemysłowym lub topografią układu scalonego (przesłanka negatywna). Brak przesłanki pozytywnej lub wystąpienie przynajmniej jednej przesłanki negatywnej sprawia, że pomysł nie jest projektem racjonalizatorskim w rozumieniu ustawy. To zaś oznacza, że do twórcy takiego projektu nie stosuje się przepisów PWP

¹¹ E. Nowińska, U. Promińska M. du Vall, *Prawo własności przemysłowej*, Wydawnictwo Prawnicze Lewis Nexis, Warszawa 2007.

o projektach racjonalizatorskich, w tym przepisów o prawach racjonalizatorów. Generalnie zatem, jeżeli przełożony uzna to za uzasadnione, to projektem racjonalizatorskim w danej jednostce może być pomysł wykorzystujący metodę matematyczną, biznesplan lub program komputerowy. Najczęściej jednak będą (i dotychczas są) to rozwiązania o charakterze technicznym, organizacyjnym, lub organizacyjno-technicznym.

Kluczową cechą projektów wynalazczych (w tym racjonalizatorskich) jest ich użyteczność. Za projekt racjonalizatorski może zostać uznane tylko rozwiązanie nadające się do praktycznego wykorzystania. Sfera potencjalnego zastosowania projektu może obejmować zarówno działalność przemysłową, jak i pozagospodarczą – zarządzanie i administrację, działalność socjalną, kulturalną, itp. Ponadto, w odróżnieniu od rozwiązań podlegających ochronie patentowej, przy których obligatoryjna jest powtarzalność stosowania, projektami racjonalizatorskimi mogą być także rozwiązania, które dadzą się zastosować jednorazowo, np. przy remoncie lub modernizacji urządzenia.

Aktualne ustawodawstwo nie odnosi się bezpośrednio do kwestii dotyczących nowości zgłaszanego rozwiązania, pozostawiając to w gestii podmiotów wydających regulaminy działalności racjonalizatorskiej. Jednakże nie istnieją przeszkody prawne, aby wzorować się w tym zakresie na wcześniejszych regulacjach¹². Zwłaszcza wobec aktualnych organizacyjno-prawnych uwarunkowań prowadzenia działalności innowacyjnej, przyjęcie podobnych rozwiązań wydaje się zasadne. Na przykład, w ustawie o wynalazczości z 1972 r. określono, że projekt racjonalizatorski uważa się za nowy, jeżeli w jednostce, w której został zgłoszony, nie był stosowany lub uprzednio zgłoszony przez inną osobę (art. 80 ust. 1)¹³.

Kluczowym elementem regulaminu działalności racjonalizatorskiej jest definicja projektu racjonalizatorskiego – zarówno jego cechy przedmiotowe, jak i kwestie podmiotowe, określając kto może być autorem projektów racjonalizatorskich (art. 7 ust. 3 PWP). Z praktycznego punktu widzenia łatwiej jest dokonać takiego określenia w sposób negatywny - poprzez określenie, czyje zgłoszenia (mimo spełnienia pod względem przedmiotowym cech projektu racjonalizatorskiego) nie będą uznawane za projekty racjonalizatorskie. Spowoduje to wyłączenie z grupy projektów racjonalizatorskich rozwiązania dokonane przez niektóre kategorie osób. Możliwe jest także połączenie obu sposobów regulacji, np. przyjmując zasadę, że projektami racjonalizatorskimi mogą być wyłącznie rozwiązania, których autorami są osoby wykonujące zadania na rzecz jednostki w ramach stosunku służbowego lub pracy (wyklucza to rozwiązania złożone przez osoby zatrudnione na podstawie umów cywilnoprawnych), z jednoczesnym odebraniem statusu racjonalizatora przedstawicielom niektórych grup pracowniczych (np. pracowników naukowych, inżynierijno-technicznych, kierowników/dowódców itp.).

Regulamin działalności racjonalizatorskiej danej jednostki powinien gwarantować autorom projektów prawo do pomocy ze strony przełożonego oraz prawo do wynagrodzenia. Pomoc może obejmować wsparcie materialne (w tym finansowe), organizacyjne (np. udostępnienie maszyn i urządzeń, stworzenie warunków do przeprowadzania doświadczeń), fachowe (zapewnienie współpracy specjalistów, dostarczenie potrzebnych informacji i literatury fachowej, zapewnienie konsultacji naukowej, pomoc przy

¹² M. Staszków, *Ze studiów na pojęciem projektu racjonalizatorskiego*, PNUŚ nr 503, Katowice 1981.

¹³ *Ustawa z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości*, Dz. U. z 1972 r., Nr 43, poz. 272.

opracowaniu dokumentacji projektu). Należy podkreślić, że udzielenie pomocy skutkować będzie nabyciem przez MON praw do powstałego w tych okolicznościach projektu (w zakresie obejmującym co najmniej prawo do wykorzystania projektu w resorcie), jak również może przekładać się na wysokość wynagrodzenia za projekt. Z kolei w zakresie prawa do wynagrodzenia, jego źródłem jest regulamin działalności racjonalizatorskiej (w odniesieniu do projektów racjonalizatorskich) oraz art. 22 i 23 PWP w odniesieniu do pozostałych projektów wynalazczych. Ponadto, w regulaminie działalności racjonalizatorskiej warto uwzględnić obecne we wcześniejszych uregulowaniach niematerialne formy wynagradzania twórców, na przykład w postaci wyróżnień (dyplomów) oraz wydawania twórcom, których projekty racjonalizatorskie zostały wdrożone, tzw. „świadectwa racjonalizatorskiego” – dokumentu stwierdzającego autorstwo projektu racjonalizatorskiego. Z drugiej strony, twórców należy zobowiązać do powiadomienia przełożonego o rozpoczęciu prac nad projektem i okresowego informowania o postępie tych prac, oraz do podjęcia współdziałania z sekretariatem komisji ds. działalności racjonalizatorskiej lub z rzecznikiem patentowym. Ponadto, w regulaminie powinien znaleźć się zapis dotyczący odpowiedzialności twórcy za wyrządzone szkody w granicach rzeczywistej straty poniesionej przez pracodawcę (art. 115 oraz art. 361 § 2 Kodeksu Cywilnego)¹⁴.

Prawo zgłoszenia projektu wynalazczego przysługuje bezpośrednio każdemu twórcy, jednakże w przypadku, gdy rozwiązanie zostało opracowane w ramach obowiązków autora, wynikających ze stosunku pracy lub innej umowy, prawo takie przysługuje pracodawcy albo zamawiającemu. Należy podkreślić, że zgodnie z art. 11 ust. 3 i 5 PWP, pracownik jest zobowiązany zgłosić w komórce ds. wynalazczości każdy projekt wynalazczy opracowany przez siebie w ramach obowiązków służbowych albo gdy korzystał z pomocy lub wyposażenia jednostki organizacyjnej resortu obrony narodowej. Zgodnie z orzecznictwem¹⁵ projekt wynalazczy uznaje się za dokonany w wyniku wykonywania obowiązków służbowych wtedy, gdy zrealizowany przez pracownika wskutek realizacji polecenia służbowego, tzn. jednostkowego polecenia przełożonego, ukierunkowującego przedmiot opracowanego rozwiązania lub gdy obowiązek pracowniczy powstał w związku z czynnościami wykonywanymi w ramach obowiązków służbowych, zawartych w umowie o pracę albo równoważnym dokumencie. Należy zauważyć przy tym, że zgodnie z przepisami kodeksu pracy polecenie służbowe nie wymaga zachowania żadnej szczególnej formy¹⁶.

ALGORYTM POSTĘPOWANIA - PROPOZYCJA

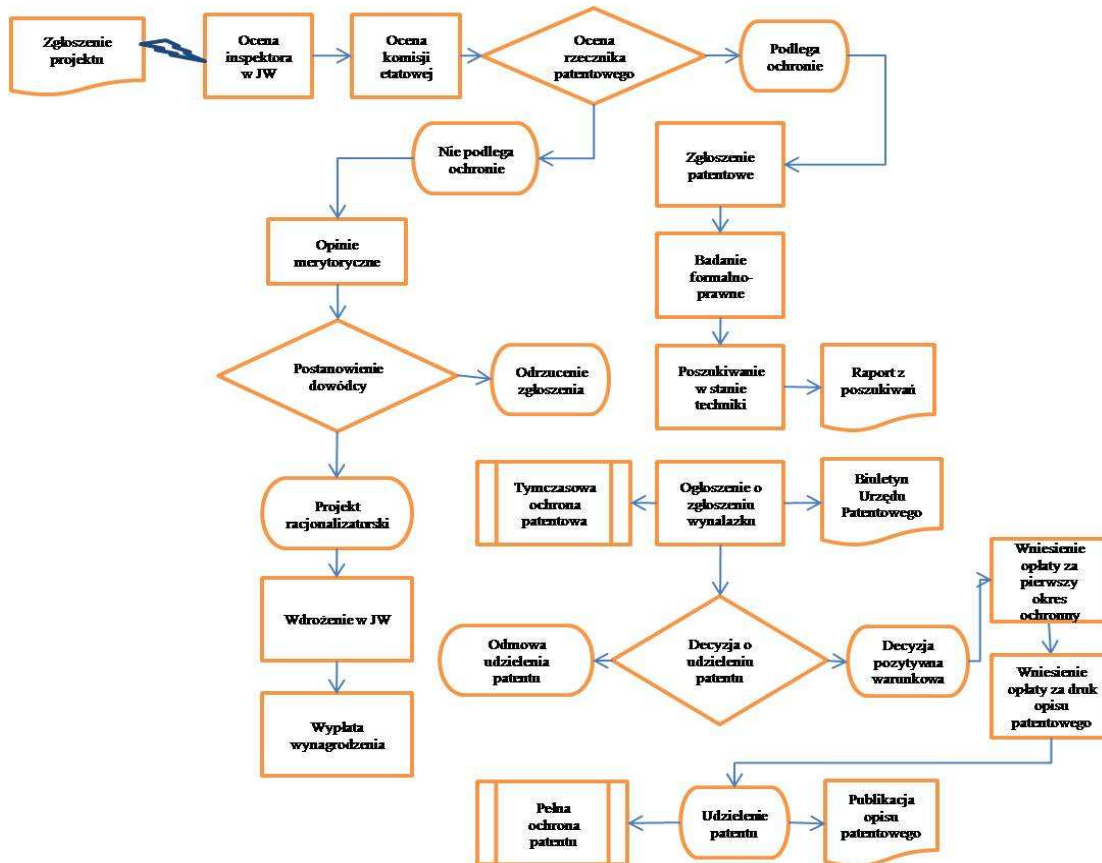
Algorytm postępowania z projektami wynalazczymi przedstawiony został na rys. 1. Proponowane w nim rozwiązania przewidują zastosowanie systemowego podejścia do problematyki zarządzania wiedzą i innowacjami w resorcie obrony narodowej i mogą dotyczyć nie tylko projektów wynalazczych (obejmujących, zgodnie z ustawą Prawo własności przemysłowej, wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, topografie układów scalonych i projekty racjonalizatorskie), ale także innych form działalności innowacyjnej (np. prac badawczo-rozwojowych).

¹⁴ A. Szponar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, PWN, Warszawa 1975.

¹⁵ A. Szewc, *Racjonalizacja w zakładzie pracy. Poradnik dla racjonalizatorów i przedsiębiorców*, PARP, Warszawa 2007.

¹⁶ G. Jyż, *Zakładowe regulaminy wynalazczości*, [w:] „Nowator” nr 5, 6, 7, Warszawa 1996.

Rys. 1. Algorytm postępowania z projektami wynalazczymi

Źródło: Opracowanie własne

Zgłoszenie projektu wynalazczego (w tym racjonalizatorskiego) polegać będzie na złożeniu przez twórcę do nieetatowego inspektora ds. działalności racjonalizatorskiej macierzystej jednostki wojskowej dokumentacji techniczno-ekonomicznej projektu, przygotowanej zgodnie z regulaminem działalności racjonalizatorskiej. Nieetatowy inspektor dokona formalnej oceny złożonego wniosku, mającej na celu sprawdzenie kompletności dostarczonej dokumentacji oraz określenie celowości ewentualnego wdrożenia rozwiązania (w oparciu o zlecone opinie merytoryczne). Skompletowana dokumentacja projektu, wraz z opinią dowódcy jednostki wojskowej co do celowości wdrożenia rozwiązania, przesłana zostanie następnie do właściwej w hierarchii etatowej komisji ds. działalności racjonalizatorskiej (na szczeblu dowództwa rodzaju wojsk, szefostwa inspektoratu lub – w przypadku jednostek centralnego przyporządkowania – do komisji szczebla centralnego). Pierwszym krokiem komisji będzie ustalenie trybu wykonania projektu. W przypadku, gdy zgłoszony projekt będzie projektem racjonalizatorskim, albo wynalazkiem/wzorem użytkowym/wzorem przemysłowym wykonanym w ramach obowiązków autora, źródłem prawa do wynagrodzenia będzie regulamin działalności racjonalizatorskiej, zaś samo rozwiązanie i wszelkie prawa i zobowiązania (w tym koszty postępowania przed Urzędem Patentowym RP) z nim związane należeć będą do Ministra Obrony Narodowej. Natomiast w przypadku, gdy projekt zostanie opracowany poza obowiązkami służbowymi autora, przedstawiona poniżej procedura nie będzie miała zastosowania, a wszelkie prawa i zobowiązania będą należały wyłącznie do autora rozwiązania.

Po rozstrzygnięciu trybu wykonania, projekty wykonane w ramach obowiązków służbowych przekazane będą do oceny przez rzeczników patentowych. Ocena ta będzie kluczowa dla wyboru dalszej ścieżki postępowania – jeśli w ocenie rzecznika rozwiązanie kwalifikować się będzie do uzyskania ochrony zgodnie z Ustawą - Prawo własności przemysłowej, skieruje je do dalszego procedowania przez Urząd Patentowy RP. W pozostałych przypadkach, rozwiązanie zostanie zwrócone do rozpatrzenia przez odpowiednią, etatową komisję ds. działalności racjonalizatorskiej (zgodnie z regulaminem działalności racjonalizatorskiej w danej jednostce), która przygotuje projekt postanowienia i przedstawi do podpisania właściwemu dowódcy.

PROJEKTY RACJONALIZATORSKIE

Zgłoszenie projektu racjonalizatorskiego podlegać będzie ocenie merytorycznej, obejmującej analizę techniczną, ekonomiczną i prawną, dokonywanej przez właściwą, etatową komisję ds. działalności racjonalizatorskiej. Analiza techniczna polegać będzie na ocenie technicznej (lub organizacyjnej – w zależności od charakteru rozwiązania) istoty projektu oraz możliwości i celowości wprowadzenia rozpatrywanego rozwiązania do resortowego stanu techniki. Analiza ekonomiczna obejmie ocenę potencjalnych korzyści, wymiernych i niewymiernych, jakie jednostka lub resort może uzyskać w związku z zastosowaniem projektu, a także oszacowanie nakładów niezbędnych do wdrożenia i eksploatacji projektu oraz ocenę ryzyka ekonomicznego. Natomiast analiza prawna powinna dać odpowiedź na pytanie o prawną kwalifikację przedmiotu zgłoszenia - czy spełnia on ustalone w regulaminie racjonalizacji kryteria uznania tego przedmiotu za projekt racjonalizatorski, zwłaszcza w zakresie nowości i twórczego charakteru. Wyniki oceny merytorycznej przełożą się na całościową ocenę przydatności rozwiązania.

Procedura oceny zgłoszonego rozwiązania powinna zakończyć się wydaniem przez właściwego przełożonego postanowienia. Możliwe są trzy rodzaje decyzji:

- decyzja pozytywna - przyjęcie projektu do stosowania w całości;
- decyzja częściowo pozytywna - przyjęcie projektu do stosowania w części;
- decyzja negatywna - odmowa przyjęcia projektu do stosowania.

Konsekwencją decyzji pozytywnej lub częściowo pozytywnej będzie wdrożenie rozwiązania w podległej jednostce. Czynności związane z wdrażaniem należy prowadzić w ramach zadań komórek organizacyjnych jednostki i obowiązków służbowych jej pracowników, albo na podstawie odrębnych umów o wdrożenie projektu. W postanowieniu należy również wskazać źródło i wysokość środków finansowych niezbędnych do wdrożenia projektu i określić skład zespołu wdrażającego. Ponadto, w postanowieniu należy określić źródło i wysokość środków finansowych niezbędnych do wdrożenia projektu i określić skład zespołu wdrażającego. W związku z tym, już na etapie opracowywania regulaminu działalności racjonalizatorskiej danej jednostki warto odnieść się do takich kwestii, jak przekazanie przez twórcę dokumentacji wdrożeniowej, nadzór autorski ze strony twórców, oraz system finansowania prac wdrożeniowych¹⁷.

Wdrożenie zgłoszonego rozwiązania, niezależnie od przyjętej ścieżki postępowania, będzie mogło nastąpić wyłącznie na podstawie istniejących uregulowań dotyczą-

---

¹⁷ R. Fidel, *Elementy technologii wdrażania postępu technicznego, zwłaszcza projektów wynalazczych*, [w:] *Wdrażanie projektów wynalazczych w świetle aktualnych przepisów*, NOT – Politechnika Częstochowska, Częstochowa 1977.

cych pozyskiwania i wdrażania uzbrojenia i sprzętu wojskowego¹⁸. Po wdrożeniu projektu należy zwrócić uwagę na rzetelną ocenę efektywności jego wykorzystania. Jest to szczególnie ważne ze względu na potrzebę wynagrodzenia twórcy tego rozwiązania.

PROJEKTY WYNAŁAZCZE PODLEGAJĄCE OCHRONIE USTAWOWEJ

Procedury ustawy Prawo własności przemysłowej wiążą się z koniecznością rejestracji rozwiązania oraz, w niektórych przypadkach, podjęcia procedur służących potwierdzeniu jego autorstwa, czy oryginalności. Potwierdzeniem praw własności, skutkującym uzyskaniem ochrony prawnej jest przyznanie patentu (na wynalazek), prawa ochronnego (na wzór użytkowy), bądź prawa z rejestracji (na wzór przemysłowy). Organem uprawnionym do orzekania w takich sprawach jest Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej. Prawo zgłoszenia przysługuje bezpośrednio każdemu twórcy dzieła, jednakże w przypadku, gdy rozwiązanie zostało opracowane w ramach obowiązków autora, wynikających ze stosunku pracy lub innej umowy, prawo takie przysługuje pracodawcy albo zamawiającemu.

Po złożeniu dokumentacji do Urzędu Patentowego RP, wniosek podlega badaniu formalno-prawnemu, obejmującemu m.in. kompletność zgłoszenia, dokładność opisu wynalazku, zastrzeżenia patentowe, i in. Dla każdego zgłoszenia patentowego sporządzany jest raport na temat aktualnego stanu techniki, zawierający m.in. wykaz publikacji, które będą później brane pod uwagę przy właściwej ocenie zgłoszonego wynalazku. Raport stanowi punkt odniesienia dla oceny zdolności patentowej wynalazku. Fakt zgłoszenia projektu wynalazczego publikowany jest w Biuletynie Urzędu Patentowego. Od tego momentu przysługuje mu tymczasowa ochrona patentowa. Badanie zdolności patentowej jest procesem długotrwałym i kosztownym, a celem jego jest jednoznaczne rozstrzygnięcie, czy zgłoszone rozwiązanie spełnia wszystkie kryteria dla uzyskania patentu. Szczególnym rodzajem badania zdolności patentowej jest przeszukiwanie baz danych wynalazków wcześniej zgłoszonych i podlegających ochronie (nawet jeśli okres ochrony już minął), a także samych tylko zgłoszeń patentowych znajdujących się w różnych fazach postępowania. Bazy danych Urzędu Patentowego RP są dostępne w trybie on-line na stronie internetowej urzędu. Zawierają one informacje o krajowych wynalazkach, wzorach użytkowych, znakach towarowych, wzorach przemysłowych, wzorach zdobniczych, oznaczeniach geograficznych, topografiach układów scalonych, a także o międzynarodowych znakach towarowych zgodnie z porozumieniem madryckim. Zazwyczaj przeszukiwanie krajowych baz danych wynalazków jest niewystarczające i należy jeszcze dodatkowo dokonać analizy dokumentów patentowych Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO – European Patent Office), Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO – World Intellectual Property Organization) i in. Wyniki tego badania są rozstrzygające dla podjęcia ostatecznej decyzji o udzieleniu patentu.

Po uzyskaniu pomyślnych rezultatów badania zdolności patentowej, Urząd Patentowy RP wydaje decyzję warunkową - do momentu wniesienia opłat za druk opisu patentu oraz za pierwszy okres ochronny. Udzielenie patentu potwierdza się uzyskaniem dokumentu patentowego oraz wpisem do rejestru patentowego i opublikowaniem

---

¹⁸ *Decyzja nr 74/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 22 lutego 2007 r. w sprawie trybu wprowadzania do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz wycofywania uzbrojenia i sprzętu wojskowego nieodpowiadającego wymaganiom wojska*, Dz. Urz. MON z 2007 r. nr 4, poz. 48.

w Wiadomościach Urzędu Patentowego.

W sprawach związanych z przygotowaniem zgłoszenia wynalazku oraz postępowaniem przed Urzędem Patentowym RP można korzystać z pomocy rzeczników patentowych. Stroną w postępowaniu przed Urzędem Patentowym RP jest zawsze zgłaszający wniosek - osoba fizyczna lub grupa (zespół) osób fizycznych, bądź osoba prawna (uczelnia, jednostka wojskowa, minister). Zazwyczaj jest nim wynalazca (twórca rozwiązania) lub instytucja, będąca właścicielem rozwiązania (wynalazku). Rzecznik patentowy jest natomiast pełnomocnikiem strony w postępowaniu przed Urzędem Patentowym we wszelkich sprawach związanych z dokonywaniem zgłoszenia oraz jego rozpatrywaniem a także w sprawach związanych z utrzymaniem ochrony prawnej.

Zgodnie z PWP, wynalazek uznaje się za nowy, jeżeli nie jest częścią stanu techniki, wliczając w to wszelkie udostępnione informacje, w tym także przez autora wynalazku - w formie pisemnej (np. artykuł w czasopiśmie), ustnej (np. referat na konferencji), ale także przez stosowanie (także we własnym zakresie), wystawianie (np. na targach) lub też w inny sposób. Wynalazek posiada poziom wynalazczy, jeżeli dla specjalisty z danej dziedziny stanowi rozwiązanie nieoczywiste, nie wynikające bezpośrednio ze stanu techniki. Przemysłowe zastosowanie wynalazku oznacza, iż za jego pomocą można uzyskać produkt lub wykorzystać sposób (metodę, proces) w dowolnej działalności gospodarczej, w tym także w rolnictwie. Powyższe kryteria powodują, iż nie wszystkie rozwiązania można uznać za wynalazki. W szczególności, za wynalazki nie uznaje się (por. ustawa Prawo własności przemysłowej, art. 28):

- odkryć, teorii naukowych i metod matematycznych;
- wytworów o charakterze jedynie estetycznym;
- planów, zasad i metod dotyczących działalności umysłowej lub gospodarczej oraz gier;
- wytworów, których niemożliwość wykorzystania może być wykazana w świetle powszechnie przyjętych i uznanych zasad nauki i techniki (np. perpetuum mobile);
- programów dla maszyn cyfrowych;
- przedstawienia informacji.

Z drugiej strony, nie na wszystkie rozwiązania spełniające formalne kryteria można uzyskać patent. Patentów nie udziela się na (por. art.29 PWP):

- wynalazki, których wykorzystanie byłoby sprzeczne z porządkiem publicznym lub dobrymi obyczajami;
- odmiany roślin lub ras zwierząt oraz czysto biologiczne sposoby ich hodowli (tj. wykorzystujące zjawiska naturalne takie, jak: krzyżowanie, selekcjonowanie); nie dotyczy to jednak mikrobiologicznych sposobów hodowli ani wytworów uzyskiwanych w ten sposób;
- sposoby leczenia ludzi i zwierząt metodami chirurgicznymi lub terapeutycznymi oraz stosowane metody diagnostyczne; przepis ten nie dotyczy jednak produktów, w tym leków stosowanych w diagnostyce i leczeniu.

Właściciel patentu uzyskuje na terytorium RP monopol do wyłącznego i komercyjnego korzystania z wynalazku. Wynalazek podlega ochronie na terenie Polski przez

okres 20 lat, licząc od daty jego zgłoszenia w Urzędzie Patentowym. Właściciel patentu może zakazać osobie nieuprawnionej korzystania z wynalazku w celach zarobkowych, jeżeli nie uzyskała ona wcześniej jego zgody – licencji na korzystanie z patentu. Monopol na korzystanie z patentu, nie może być jednak nadużywany. W pewnych sytuacjach, gdy korzystanie z patentu jest konieczne dla zaspokojenia potrzeb rynku krajowego, albo gdy wymaga tego interes publiczny, udzielana jest tzw. licencja przymusowa.

Inny tryb zgłaszania i ochrony stosuje się przypadku wzorów użytkowych i wzorów przemysłowych. Za wzór użytkowy uznaje się nowe i użyteczne rozwiązanie o charakterze technicznym, dotyczące kształtu, budowy lub zestawienia przedmiotu o trwałej postaci. Termin „użyteczność” oznacza tu, że rozwiązanie umożliwia realizację celów posiadających praktyczne znaczenie przy wytwarzaniu lub korzystaniu z wyrobów. Od wzorów użytkowych nie wymaga się natomiast poziomu wynalazczego, kluczowego w przypadku wynalazków. W przypadku odmowy udzielenia przez Urząd Patentowy patentu na wynalazek, daje to możliwość dokonania zmiany zgłoszenia wynalazku na zgłoszenie wzoru użytkowego. W przypadku wzorów użytkowych stosowane są również takie same wyłączenia z ochrony jak w przypadku wynalazków. Na wzór użytkowy Urząd Patentowy RP udziela prawa ochronnego upoważniającego do wyłącznego korzystania dla celów zarobkowych lub zawodowych na terenie całego kraju na okres 10 lat.

Z kolei za wzór przemysłowy uznaje się nową i posiadającą indywidualny charakter postać wytworu bądź jego części, nadaną w szczególności przez cechy linii, konturów, kształtów, kolor, strukturę bądź materiał, z którego został wytworzony, a także przez jego ornamentację. Wzory przemysłowe dotyczą najczęściej opakowań, symboli graficznych, krojów czcionek, z wyłączeniem programów komputerowych. Wzory przemysłowe muszą być nowe i wyróżniać się indywidualnym charakterem. Na wzór przemysłowy Urząd Patentowy RP udziela prawa z rejestracji, upoważniające właściciela do korzystania w celach zarobkowych bądź zawodowych na okres 25 lat.

Prawo własności przemysłowej obejmuje także ochronę znaków towarowych, definiowanych jako oznaczenia graficzne, stosowane do odróżnienia towarów pochodzących z różnych przedsiębiorstw. Znakiem towarowym jest najczęściej wyraz, ornament, kształt, kolor, rysunek jak również sygnał dźwiękowy. Na znaki towarowe Urząd Patentowy RP udziela prawa ochronnego na okres 10 lat.

Informacje o udzielonych patentach, prawach ochronnych, prawach z rejestracji, ochronie międzynarodowych znaków towarowych, a także wpisy i zmiany udzielonych praw (w tym licencji) publikowane są w Wiadomościach Urzędu Patentowego, dostępnych w formie elektronicznej na stronie internetowej Urzędu Patentowego RP.

Ochrona własności intelektualnej uzyskiwana w procedurze uzyskiwania praw ochronnych w Urzędzie Patentowym RP ma swoje zalety i wady.

Do zalet należy:

- uzyskanie silnej ochrony prawnej na obszarze RP;
- możliwość dochodzenia i egzekwowania roszczeń w sądzie;
- jednolite i jednoznaczne procedury postępowania;
- możliwość uzyskania obiektywnej oceny wartości rozwiązania (stopień nowości, zdolności patentowej, i in.).

- Z kolei do najważniejszych wad należy zaliczyć:
- wysokie koszty, związane są z obowiązkiem wnoszenia opłat za postępowanie przed Urzędem Patentowym RP, a także za usługi świadczone przez rzecznika patentowego;
- długi czas uzyskiwania praw ochronnych, zwłaszcza w przypadku patentów;
- konieczność ujawnienia szczegółów chronionego rozwiązania.

ZAKOŃCZENIE

Celem niniejszego artykułu było zaprezentowanie problematyki zarządzania działalnością wynalazczą i racjonalizatorską w resorcie obrony narodowej. Problematyka ta jest niezwykle interesującą i stosunkowo mało zbadaną, pomimo dynamicznego rozwoju nauki o zarządzaniu w dziedzinie zarządzania wiedzą. Ograniczona znajomość problematyki, przy jednoczesnej dużej dynamice zmian organizacyjnych w resorcie znacznie utrudnia efektywne zarządzanie tym rodzajem działalności, doprowadzając wręcz do jej niesłusznej marginalizacji. Szczególnie istotne staje się uświadamianie właściwych przełożonych o znaczeniu tego typu działalności oraz doskonalenie pracowników sekretariatów komisji ds. działalności racjonalizatorskiej, tak aby potrafili skutecznie i profesjonalnie realizować postawione przed nimi zadania. Interesujące więc wydaje się podjęcie dalszej, pogłębionej dyskusji i analiz w tym zakresie. Uzyskane na tej podstawie dane umożliwiłyby systemowe rozwiązanie problemów związanych z optymalnym zarządzaniem wiedzą w resorcie, zarządzaniem własnością przemysłową, oraz współpracą z kancelariami rzecznikowskimi i Urzędem Patentowym RP.

NEW MODEL OF INNOVATION MANAGEMENT WITHIN POLAND'S MINISTRY OF NATIONAL DEFENCE

Summary

Innovation management, including not only inventions but also improvement projects, is a substantial element of knowledge management within the Polish Ministry of National Defence. In the Polish Industrial Property Law, these projects are categorized within a broad category of invention projects. However, they are not given the same legal protection as all other inventions, nor are they protected by exclusive rights granted by the Patent Office of Poland. The issue of improvement schemes, in the absence of a statutory definition, has been regulated in general, and limited only to establishing common principles, leaving detailed regulations to widely understood "entrepreneurs". This article provides an attempt to assess the current state of the innovation management within the Polish defence sector, as well as a proposal of changes heading for optimization of this process.

Key words: *knowledge management, improvement activity, industrial property, improvement schemes in the military, invention in the military*

Artykuł recenzował: dr hab. inż. Janusz SZELKA, prof. WSOWL